

[itobiad], 2022, 11 (4): 2267-2288

<p>Doğu Akdeniz'in Değişen Jeopolitiği ve Türk Dış Politikası</p> <p>The Changing Geopolitics of the Eastern Mediterranean and Turkish Foreign Policy</p> <p>Video Link: https://youtu.be/De2T8t_IUKo</p>	
<p>Emre OZAN</p> <p>Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü</p> <p>Dr., Kırklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations</p> <p>emre.ozan@klu.edu.tr</p> <p>ORCID: 0000-0002-0808-8444</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 05.07.2022
Kabul Tarihi / Accepted	: 16.12.2022
Yayın Tarihi / Published	: 22.12.2022
Yayın Sezonu	: Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season	: October-November-December

Atıf/Cite as: Ozan, E. (2022). Doğu Akdeniz'in Değişen Jeopolitiği ve Türk Dış Politikası . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (4) , 2267-2288 . doi: 10.15869/itobiad.1141014

İntihal-Plagiarism: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Emre OZAN).

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Published by/Yayıncı: Mustafa Süleyman ÖZCAN

Doğu Akdeniz'in Değişen Jeopolitiği ve Türk Dış Politikası

Öz

Doğu Akdeniz tarih boyunca önemli bir bölge olmakla birlikte Soğuk Savaş döneminden bu yana Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin bir uzantısı olarak kabul edilmiştir. Son yıllarda ise kendi dinamikleri ile önem kazanmış ve bağımsız bir alt-bölge haline gelmiştir. Doğu Akdeniz jeopolitiğinde yaşanan bu yapısal dönüşümden en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Doğu Akdeniz Türk dış politikasında büyük bir önem kazanmış ve Türkiye'nin güvenlik söyleminde geniş bir yer kaplamaya başlamıştır. Doğu Akdeniz'de yaşanan önemli jeopolitik kırılmalar bölge devletleri arasındaki güvenlik ilişkilerinin dönüşümüne yol açmakta ve Türkiye bu dönüşüme yanıt verme ihtiyacı duymaktadır. Bu çerçevede, bu makale realist uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının ittifak oluşumlarına dair açıklamalarını temel alarak Doğu Akdeniz'deki ittifak oluşumlarını ve Türkiye'nin bu sürece nasıl bir yanıt verdiğini tartışmayı amaçlamaktadır. Söz konusu dönüşüm başlıca üç boyuta sahiptir. Birincisi bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynakları bölge ülkeleri arasında hem iş birliği için fırsatlar yaratmış hem de çeşitli uyuşmazlıklara yol açmıştır. Enerji faktörü ittifak yapılarının temel değişkenlerinden biri haline gelmiştir. İkincisi Arap Baharı sonrasında artan bölgesel güvensizlikler ve istikrarsızlık tüm bölge ülkelerinin ittifak tercihlerini etkilemiştir. Üçüncüsü Doğu Akdeniz ve çevresinde artan büyük güç rekabeti bir yandan bölgenin askerleşmesine yol açmakta diğer yandan bölge ülkelerinin ittifak tercihlerini etkilemektedir. Yapısal dönüşümün bu üç boyutu birbirlerinden bağımsız süreçler değildir. Tam aksine birbirleriyle bağlantılı karmaşık süreçlerdir. Bu çalışmada, Doğu Akdeniz'in birbirleriyle bağlantılı üç dinamik çerçevesinde tanımlanan jeopolitik dönüşümünün Türk dış politikası üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel argümanı Doğu Akdeniz'de yaşanan jeopolitik dönüşümün Türkiye'yi güvenlik odaklı bir dış politikaya yönelttiği ve Doğu Akdeniz'in yeni jeopolitik yapısına uyum sağlama ihtiyacının Türk dış politikasındaki yeni denge arayışları ile eşzamanlı ortaya çıktığıdır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Türk Dış Politikası, Enerji, Bölgesel Güvenlik, İttifak Oluşumu

The Changing Geopolitics of the Eastern Mediterranean and Turkish Foreign Policy

Abstract

Although the Eastern Mediterranean has been an important region throughout history, it has been considered as an extension of the Middle East and North Africa region since the Cold War period. In recent years, it has gained importance with its own dynamics and has become an independent sub-region. The transformation of the Eastern Mediterranean geopolitics also affects the security relations between the states of the region and Turkey needs to respond to this transformation. In this context, this article aims to discuss the alliance formations in the Eastern Mediterranean and how Turkey responded to this process, based on the explanations of realist international relations approaches on

alliance formations. This transformation has three main dimensions. First, the hydrocarbon resources discovered in the region both created opportunities for cooperation and led to various conflicts between the countries of the region. Secondly, increasing regional insecurity and instability after the Arab Spring affected the alliance preferences of all regional countries. Third, the increasing great power competition in the Eastern Mediterranean leads to the militarization of the region on the one hand, and on the other hand affects the alliance preferences of the countries in the region. These three dimensions of structural transformation are not independent processes, on the contrary, they are complex interconnected processes. In this study, the impact of the changing geopolitics of the Eastern Mediterranean -which is defined by three interconnected dynamics- on Turkish Foreign policy will be discussed. The main argument of this study is that the geopolitical transformation in the Eastern Mediterranean led Türkiye to a security-oriented foreign policy and the need to adapt to the new geopolitical structure of the Eastern Mediterranean emerged simultaneously with the search for a new balance in Turkish foreign policy.

Keywords: Eastern Mediterranean, Turkish Foreign Policy, Energy, Regional Security, Alliance Formation.

Giriş

Doğu Akdeniz kuzeyde Türkiye ile 12 Adalar üzerinden Yunanistan'ın; doğuda Suriye, Lübnan, İsrail, Gazze Şeridi'nin; güneyde Mısır ve Libya'nın kıyıdaş olduğu; ayrıca Kıbrıs adasını, yani Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) de içeren bir bölgedir. Tarih boyunca stratejik öneme sahip olmakla birlikte Soğuk Savaş döneminden beri Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda ise kendi dinamikleri ile önem kazanmış ve uluslararası ilişkiler alanında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan bağımsız biçimde analizlere tabii bir bölgeye dönüşmüştür. Bu bağlamda, Türk dış politikasında Doğu Akdeniz'in önem kazandığı ve güvenlik söyleminde geniş bir yer kapladığı görülmektedir.

Bu çerçevede, bu makale Doğu Akdeniz'in son yıllarda geçirdiği jeopolitik dönüşümün Türk dış politikası üzerindeki etkilerini tartışmaktadır. Öncelikle sözü edilen dönüşümün ele alınması amaçlanmaktadır. Bu dönüşüm üç boyutludur. Birincisi, Doğu Akdeniz sularında keşfedilen hidrokarbon kaynakları bölgede hem iş birliği fırsatları yaratmakta hem de çeşitli anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Bölgede uzun süredir devam eden uluslararası anlaşmazlıklara ise yeni bir değişken eklemektedir.

Doğu Akdeniz jeopolitiğinin dönüşümünün ikinci boyutu bölgesel güvenlik sorunlarındaki artıştır. Bölge geçmişten beri süren bazı uluslararası sorunları barındırmaktadır. Filistin sorunu ve Kıbrıs sorunu bunların başında gelmektedir. Dolayısıyla, bölgenin geçmişte istikrarlı bir bölge olduğunu söylemek güçtür fakat Arap Baharının etkisiyle Doğu Akdeniz'deki siyasal belirsizlikler ve istikrarsızlık artmıştır. Suriye ve Libya örneklerinde ise iç çatışmalar yaşanmaktadır. Enerji keşifleri ile güvenlik sorunlarındaki artışın eşzamanlı olarak ortaya çıkması bölgesel belirsizliği artırmaktadır.

Enerji keşifleri ve bölgesel güvenliğin değişen gündemi Doğu Akdeniz'i dünya politikasının odak noktalarından biri haline getirmiştir. Bunun doğal sonucu olarak

büyük güçler bölgeye müdahil olmaya başlamıştır. Bu bağlamda, jeopolitik dönüşümün üçüncü boyutu, Doğu Akdeniz ve çevresinde artan büyük güç rekabetidir. Özellikle Rusya ve ABD'nin hegemonya mücadelesi öne çıkmaktadır. Her iki ülkenin askeri olarak varlık gösterdiği bölgede Avrupa Birliği (AB) ve Çin de stratejik çıkarlara sahiptir.

Bölgede yaşanan jeopolitik dönüşüm bölge devletlerinin ittifak ilişkilerini de etkilemekte bölgenin güvenlik yapısını dönüştürmektedir. Dolayısıyla 2010'lu yıllardan itibaren Doğu Akdeniz'de yaşanan önemli jeopolitik kırılmalar bölge devletleri arasındaki güvenlik ilişkilerinin dönüşümüne yol açmakta ve Türkiye bu dönüşüme yanıt verme ihtiyacı duymaktadır. Bu çerçevede, bu makale realist uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının ittifak oluşumlarına dair açıklamalarını temel alarak Doğu Akdeniz'deki ittifak oluşumlarını ve Türkiye'nin bu sürece nasıl bir yanıt verdiğini tartışmayı amaçlamaktadır.

Devletlerin ittifak tercihlerini neye göre yaptıkları sorusuyla en çok meşgul olan uluslararası ilişkiler yaklaşımı realist yaklaşımdır ve bu soru realist düşünürlerin kendi aralarındaki tartışmaların da merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla makaleye kuramsal bir çerçeve çizmek amacıyla realizm içerisinde ittifak oluşumlarına dair farklı açıklamalar ele alınacaktır. Bölgedeki ittifak oluşumlarına, bölge jeopolitiğinin kendine özgü nitelikleri dikkate alınarak pek çok farklı değişkene yer veren dinamik bir kuramsal açıklama getirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik aynı zamanda makalenin sınırlılıklarını da göstermektedir.

Birincisi, Doğu Akdeniz'de sözü edilen ittifaklar, örneğin NATO gibi, kurumsal ve kalıcı bir karaktere sahip değildir. Üstelik, Doğu Akdeniz'deki jeopolitik dönüşüm bitmiş bir süreç değildir. Bu nedenle devletler arasındaki işbirliği ve çatışma dinamikleri hızla değişebilmektedir. Sürecin bitmemiş olması nedeniyle somut veriler halen belirsizdir ve zaman zaman çelişkili olabilmektedir. Bu nedenlerle bölgedeki ittifak oluşumları pek çok farklı faktörün bir arada ve karmaşık bir ilişki içerisinde etkide bulunduğu değişken ve dinamik bir süreci yansıtmaktadır. Meselenin kuramsal düzeyde açıklanması da bu bakımdan zorluklara sahiptir.

İkincisi, bu makalede devletler düzeyinde bir analiz yapılmakta, temelde devletlerin ittifak tercihleri tartışılmaktadır. Konuyla ilgili olduğu ölçüde uluslararası sistem düzeyindeki faktörlere de yer verilmektedir. Fakat iç siyasal süreçler analize dahil edilmemiştir. Bölge ülkelerinin kendi aralarında yaşadıkları ve geçmişe dayanan birtakım anlaşmazlıklar bazı dost-düşman tanımlarını etkilemektedir ve bu açıdan iç siyasal süreçler de önem taşımaktadır. Aynı zamanda, iç faktörlerin analize dahil edilmemesi realist uluslararası ilişkiler kuramına yöneltilen eleştirilerden biridir. Bununla birlikte bu makalede bölgesel düzeyde yaşanan dönüşüm bağımsız değişken olarak ele alınmaktadır. Bu dönüşümde, Arap Baharı örneğinde olduğu üzere, iç faktörler de önemli bir rol oynamaktadır fakat bunlar bölgesel düzeni etkiledikleri oranda bu makalenin konusu olmaktadır. Dolayısıyla iç faktörleri de analize dahil etmek bu makalenin sınırlarını aşmaktadır.

Bu zorluklara rağmen Türkiye'nin dış politika gündeminde son yıllarda geniş bir yer kaplayan Doğu Akdeniz konusundaki tartışmalara kuramsal bir zeminde katkı sunmak bu makalenin temel amacıdır. Bu doğrultuda öncelikle realist uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının ittifak oluşumlarına dair tartışmalarına dayanılarak makalenin kuramsal

çerçevesi ele alınacaktır. Daha sonra Doğu Akdeniz jeopolitiğinin dönüşümünde rol oynayan üç temel gelişme (enerji keşifleri, bölgesel güvenlik sorunları ve büyük güçlerin rekabeti) ayrı başlıklar altında sırasıyla ele alınacak ve her bir başlığın ardından Türkiye'nin bu sürece verdiği yanıt yine ayrı bir başlık altında tartışılacaktır. Görüldüğü üzere, kronolojik bir anlatım tercih edilmemiştir. Fakat makalenin odaklandığı dönem 2010'lu yıllardır. 2010'un son aylarında Arap Baharı'nın başlamasıyla bölgesel güvenlik düzeni değişmeye başlamıştır. Enerji keşifleri daha erken tarihlerde gerçekleşmiş ama ilk kez 2011'de GKRY'nin verdiği ruhsatla doğalgaz arama faaliyetlerinin başlaması enerji konusunu bir uluslararası anlaşmazlığa dönüştürmüştür. Bu gelişmelere paralel olarak büyük güçlerin bölgeye yönelik politikalarında da 2010 sonrasında önemli değişiklikler söz konusudur. Bu üç gelişmenin eş zamanlı olarak ortaya çıkmaları bölge jeopolitiği ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası üzerinde karmaşık ve kapsamlı etkiler yaratmıştır.

Kuramsal Çerçeve

Devletlerin ittifak tercihlerini belirleyen etkenlerin neler olduğu konusunda görüş ayrılıkları yaşasalar da ittifaklar ve bunlar arasındaki etkileşim realist uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının odaklandığı en önemli konuların başında gelmektedir. Örneğin Morgenthau (1970, s. 235) ittifakları güç dengesinin zorunlu bir fonksiyonu olarak görür. Birbirini rakip olarak gören iki ulusun sahip oldukları güç konumlarını korumak için başvurabilecekleri seçeneklerden biri kendi güçlerini artırmak, bir diğeri ittifaklar kurmaktır. İttifaklar dengeleme, caydırma ya da saldırı amaçlarını taşıyabilir ve belirli bir ulusa ya da uluslar grubuna yönelik olarak kurulur. Morgenthau (1970, s. 236) bir zorunlu durum değil dış politika seçeneği olan ittifakların oluşumlarında rol oynayan temel etkenin ortak çıkarlara sahip olan devletlerin başka bir devletten ya da devletler grubundan duydukları korku olduğunu vurgular. İttifakın sürekliliğini sağlayan şey ise yarar paylaşımının sürmesidir (Morgenthau, 1970, s. 240).

Neorealizmin önemli temsilcisi Waltz ise ittifakları uluslararası sistemdeki güç dengeleri üzerinden açıklar. Uluslararası sistemin anarşik yapısı ve bu yapı içindeki güçler dengesi devletleri güvenlik peşinde koşmaya zorlar. Diğer devletlerden algılanan tehditler ve ortak çıkarlar ittifak tercihlerini etkilese de Waltz'a göre devletler ittifaklar kurarak en temelde uluslararası sistemdeki güvensizliklere ve güç dağılımına bir yanıt verirler (Waltz, 1979, s. 166). Yani devletler gücü dengelerler. Bu bakımdan ittifak eğilimleri mekanik bir sürece benzer. Devletler genellikle yükselen bir gücü dengelemek üzere daha zayıf olanlarla ittifak kurarak uluslararası sistemdeki güç dengelerini korumayı tercih ederler. Başka bir deyişle, ittifaklar aslında anarşik uluslararası sistemin hiyerarşik bir sisteme dönüşmesini engelleyerek devletlerin egemenliklerini ve bağımsızlıklarını güvence altına alırlar.

Waltz'un yaklaşımında odak noktası uluslararası sistemde gücün nasıl dağıldığı, yani sistemde kaç büyük gücün olduğudur. İki kutuplu sistemde büyük güçlerin ittifak kurabilecekleri bir aktör yoktur ve iç dengeleme yoluna başvururlar. Zayıf devletlerle kurulan ittifaklar önemli olsa da dengeleri değiştirecek düzeyde etkili değildir. Waltz'a (1979, s. 163) göre üç ve üzer büyük güçten oluşan uluslararası sistemlerde ittifaklar gerçek anlamda bir dengeleme aracı sunarlar. Fakat çok kutuplu sistemlerde ittifaklar esneklemeye başlar. İttifak yapılan ülkeler kolaylıkla saf değiştirebilir, bir ittifak içinde tüm üyeleri memnun etmek zorlaşır, belirli bir sorun alanında bir ülkeyle ittifak

yapılırken başka bir sorun alanında aynı ülkeyle çatışma içinde olunabilir. Böylece esnek, değişken ve dinamik bir ittifak sistemi ortaya çıkar.

Waltz'un yaklaşımında devletlerin ittifak tercihlerini belirleyen şey gücün dağılımıdır, yani devletler en temelde gücü dengelerler. Neorealizmin bir diğer önemli temsilcisi Walt ise odak noktasını güç dengesinden tehdit algılamalarına yöneltir. Walt'a (1987, s. 32) göre devletler gücü değil tehdidi dengelerler, yani ittifak tercihlerinde en önemli değişken diğer devletlerden algılanan tehdittir. Tehdit oluşturan aktörün toplam gücü, coğrafi yakınlığı, saldırı kapasitesi ve saldırgan niyetleri arttıkça tehdit algılayan devletin diğer devletlerle ittifak yapma eğilimi de artar. Fakat devletler her zaman dengeleme politikası izlemezler. Bazen iç dengeleme, yani kendi güç kapasitesini artırma ya da bazen peşine takılma (bandwagoning) stratejileri takip edilebilir. Bu tercihleri şekillendiren etkenlerden biri alternatif ittifak seçeneklerinin olup olmamasıdır (Walt, 1987, s. 30). Örneğin tehdit olarak algılanan bir devlet ya da devletler gurubu karşısında ittifak kurulacak bir alternatifin bulunmaması durumunda devletler ya kendi başarılarının çaresine bakacak ya da peşine takılma stratejisi izleyeceklerdir. Bir savaş ya da çatışmanın yaşandığı durumlarda ise kazanan tarafta olma arzusu kiminle ittifak kurulacağını etkilemektedir.

Realist yaklaşımlara göre enerji güvenliği de devletlerin işbirliği ve ittifak eğilimlerini etkilemektedir. Çünkü enerji kaynakları devletlerin jeopolitik ve ekonomik güç bileşenlerinden birini oluşturmakta ve devletler arasındaki güç dağılımını etkilemektedir (Kılınç-Pala, 2021). Ayrıca bu doğal kaynakların bulunduğu topraklarda ya da deniz alanlarında egemenlik haklarına ve yetki alanlarına ilişkin anlaşmazlıklar söz konusu olduğunda enerji güvenliği konusu doğrudan bir ulusal güvenlik sorununa dönüşmektedir. Dolayısıyla devletlerin ittifak eğilimlerini tartışırken enerji temelli güvensizlikleri de analize dahil etmek gerekmektedir.

Görüldüğü üzere devletlerin ittifak tercihlerini etkileyen birçok değişkenden bahsetmek mümkündür. Bu etkenlerden hiçbirini tek başına açıklayıcı değildir ve çoğu zaman birçok etkenin iç içe geçtiği süreçler söz konusudur. Dolayısıyla dinamik bir ittifak yapısı söz konusudur. Doğu Akdeniz'in kendine özgü nitelikleri de bu olguyu desteklemektedir. Doğu Akdeniz'de bölge devletleri arasındaki ittifak ilişkileri kurumsal ve kalıcı bir nitelik taşımaktan uzaktır. Bölgede geçmişten bu yana sürmekte olan birçok devletler arası anlaşmazlık söz konusu ittifak arayışlarını konjonktürel gelişmelerin etkisine son derece açık hale getirmektedir. Ayrıca devletlerin ittifak tercihlerini etkileyen enerji gibi yeni değişkenler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bu makalede Doğu Akdeniz'de ortaya çıktığı ileri sürülen jeopolitik değişim bölge devletlerinin ittifak tercihlerinin esnek ve değişken bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla dinamik bir ittifak sistemi karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan gelişmeler de çok yenidir ve bu konudaki somut veriler halen belirsiz ve çelişkili olabilmektedir. Bu nedenlerle Doğu Akdeniz'deki jeopolitik değişimin devletlerin ittifak tercihleri üzerinde ve özellikle Türk dış politikası üzerindeki etkilerini tartışırken bu sınırlılıkları göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Enerji Keşifleri Sonrasında Bölgesel İşbirliği ve Çatışma

Doğu Akdeniz'de ilk önemli keşifler İsrail ve Filistin'in yetki alanında bulunan Noa ve Mari-B sahalarında sırasıyla 1999 ve 2000 yıllarında gerçekleşmiştir. İsrail 2009'da Tamar, 2010'da Leviathan sahalarında çok daha büyük rezervlere ulaşmıştır. Bunun üzerine tüm

Doğu Akdeniz'de yeni kaynak arayışları hızlanmıştır. Bu arayışların neticesinde 2011 yılında GKRY Aphrodit sahasında, 2015 yılında ise Mısır Zohr sahasında doğalgaz keşfetmiştir (Prontera ve Ruszel, 2017, s. 146-147).

Enerji keşifleri, bölgede siyasal iş birliğini artıracak bir potansiyele sahiptir. Çünkü bu kaynakların ticari kullanımı ithalatçı, ihracatçı ve transit ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık yaratmaktadır. Enerji alanında ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık devletler arasında yeni iletişim kanalları açarak siyasal iş birliğini kolaylaştırmaktadır (Gartzke, Li ve Boehmer, 2001, s. 393-397). Bunun dışında enerji altyapısının maliyetli olması da iş birliği gerektirmektedir. Bu yüksek maliyet yüksek düzeyli yatırımları, uzun vadeli yaklaşımı ve siyasal istikrarı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, doğalgaz sektörünün altyapısal bileşenleri devletler arasındaki siyasal ilişkilere karşı çok duyarlıdır (Prontera ve Ruszel, 2017, s. 145).

Enerji alanında ortaya çıkan iş birliği devletlerin siyasal ilişkilerini ve ittifak tercihlerini de etkilemektedir. Bu anlamda en önemli örnek İsrail-GKRY-Yunanistan üçlü iş birliğidir. Bu ülkeler arasında geçmişte soğuk ilişkiler hâkim olmuştur. Arap-İsrail uyuşmazlığında Arap yanlısı bir tutum izleyen Yunanistan 1949 yılında tanıdığı İsrail'le ilişkilerini diplomatik temsil düzeyinde tutmuş, ilk büyükelçisini Tel-Aviv'e ancak 1991 yılında göndermiştir. 1990'lı yıllarda ise Yunanistan ve Suriye'den algıladığı tehditler nedeniyle Türkiye bu iki ülkeyle sorunlar yaşayan İsrail'le yakınlaşmıştır. Fakat Türkiye-İsrail ilişkilerinin 2007-2008 sonrasında bozulması İsrail'i Yunanistan'la yakınlaştırmıştır. Dolayısıyla Walt'un öngördüğü üzere devletlerin karşılıklı tehdit algılamalarındaki değişim ve bu bağlamda ortaya çıkan dengeleme davranışları bölgedeki ittifak yapılarını etkilemiştir. Fakat enerji alanındaki gelişmeler de bu süreçte yeni bir değişken olarak belirmiş, İsrail-Yunanistan-GKRY arasındaki yakınlaşmayı kolaylaştırmış, hatta ilişkilerin kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur (Karagiannis, 2016).

Yunanistan-GKRY-İsrail arasında üçlü zirve ilk kez 28 Ocak 2016 tarihinde toplanmıştır. Bu zirvenin temel amacı tarafların enerji alanında iş birliğini geliştirmek ve özellikle EastMed boru hattı projesinin hayata geçirilmesi için ön hazırlıkları sürdürmektir (Israel Ministry of Foreign Affairs, 2016). Ancak düzenli olarak toplanmayı sürdüren bu zirvelerde enerji iş birliğinin yanı sıra siyasal alanlarda da iş birliği arayışları ortaya çıkmıştır. Türkiye'yle yaşadıkları sorunlar üç ülkeyi stratejik bir iş birliğine yöneltmiş ve gelinen noktada askeri iş birliğinin de söz konusu olduğu, daha az formal ve daha esnek bir ittifak ilişkisi olarak tanımlanabilecek bir yarı-ittifak (quasi-alliance) ortaya çıkmıştır (Tziarras, 2016).

Yunanistan, GKRY ve İsrail'in oluşturduğu eksene Mısır'ın da dahil olduğunu ileri sürmek mümkündür. 2015 yılında Mısır açıklarında bulunan doğalgaz kaynakları, Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminde Mısır'ı da katmıştır. Böylece İsrail ile Mısır arasında enerji iş birliği güçlenmiştir. Diğer yandan Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında üçlü liderler zirveleri 2014'ten itibaren toplanmaya başlamıştır. Bu zirve toplantılarının amacı enerji iş birliğini hızlandırmak olsa da açıklamalarda Kıbrıs sorununa ve bölgedeki yetki alanı anlaşmazlıklarına da atıf yapılmaktadır (Hellenic Ministry of Foreign Affairs, 2014). Böylece Yunanistan, GKRY ve İsrail'in başını çektiği ve Mısır'ın da dahil olduğu yeni bir eksen enerji alanındaki iş birliğini siyasal alana taşımakta ve Doğu Akdeniz'in jeopolitiğinde önemli bir değişime yol açmaktadır.

Doğu Akdeniz’de yeni bir eksen oluşturan dört ülkenin ortak özelliği Türkiye ile ilişkilerinin kötü olmasıdır. Bir başka deyişle enerji alanındaki iş birliği bu ülkeler arasındaki ittifak oluşumunda önemli bir motivasyon kaynağı olsa da Türkiye’den algıladıkları ortak tehdit ilişkilerin ekonomik iş birliği ile sınırlı kalmayıp askeri bir içerik kazanmasına yol açmaktadır. Bu durum, Walt’ın ortak tehdit algısını vurgulayan yaklaşımıyla uyumludur. Fakat diğer yandan Walt’ın güç dengelerine yaptığı vurgu da açıklayıcı niteliktedir. Türkiye’nin bölgesel sistem içerisinde yükselen bir güç olarak algılanması bu gücü dengelemeye yönelik ittifak arayışlarını gündeme getirmektedir.

Doğu Akdeniz’deki ittifak oluşumlarında bir yandan ortak tehdit algılamaları diğer yandan enerji alanındaki iş birliği arayışları etkili olmaktadır. Fakat bu durum bazı çelişkilere de yol açmaktadır. Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki gerilimlerin artması Doğu Akdeniz gazının piyasalara sunulmasını hem geciktirmekte hem de Türkiye’nin dahil olmadığı güzergahlar daha maliyetli olmaktadır. Buna rağmen Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki iş birliği yapılarına dahil edilmemesi, siyasi tercihlerin ekonomik kaygılardan önce geldiğini göstermektedir. Ayrıca Kıbrıs sorunu, Filistin meselesi, Suriye ve Libya’daki iç savaşlar ve diğer bölgesel anlaşmazlıklar bölgesel iş birliğinin önünde engel teşkil etmektedir (Winrow, 2018). Siyasal sorunlar halen belirleyiciliğini korumakta ve bölge ülkelerinin güvenlik odaklı bakış açısı sürmektedir.

Realist yaklaşımlara göre bu durum olağandır. Enerji alanındaki işbirliği olanakları ya da genel anlamda karşılıklı bağımlılık olgusu çatışan devletlerin iş birliğini kendiliğinden ortaya çıkarmamaktadır. Bu devletlerin enerji alanında iş birliği yapması için önce hükümetlerin siyasi bir irade ortaya koymaları ve ilişkileri iyileştirmeleri gerekmektedir (Schaffer, 2009, s. 4). Yoğun güvenlik sorunlarının olduğu bir bölgede tüm devletler enerji alanında iş birliği arayışında olsalar da güvenlik endişelerini ön planda tutmaya devam edeceklerdir.

Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon keşifleri bölgede bir yandan yeni iş birliği arayışlarını tetiklemekte fakat diğer yandan bölge devletleri arasında yeni bir rekabet ve çatışma alanı yaratmaktadır. Dolayısıyla enerji konusu Doğu Akdeniz’in jeopolitiğini hem iş birliği hem çatışma yaratarak dönüştürmektedir. Hangi ülkenin kimlerle iş birliği yapacağı bölgesel güvenlik sorunları bağlamında anlam kazanmaktadır. Türkiye’nin enerji konusuna bakışını da bu sorunlar belirlemektedir.

Enerji Alanında Türkiye’nin Pozisyonu

Türkiye açısından Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları üç nedenle önem taşımaktadır. Birincisi Türkiye kaynaklarını çeşitlendirerek enerji güvenliğini sağlamak istemektedir. İkincisi transit ülke olarak konumunu pekiştirmek ve bunu bir dış politika aracı olarak kullanmak istemektedir. Üçüncüsü Kıbrıs Türk halkının çıkarlarını ve kendi egemenlik haklarını korumak istemektedir. Bu çerçevede Türkiye’nin Doğu Akdeniz’e yaklaşımı güvenlik odaklıdır ve egemenlik haklarıyla ilişkilidir.

Enerji güvenliği açısından bakıldığında, Türkiye 2021 itibarıyla yıllık 61,6 milyar metreküplük tüketimiyle bölgenin en büyük doğalgaz tüketicilerinden biridir (Temizer, 2022). Artan doğalgaz ihtiyacını karşılaması için kaynaklarını çeşitlendirmesi gerekmektedir. Doğu Akdeniz gazı Türkiye için bazı fırsatlar sunmaktadır. Türkiye kendi yetki alanlarında doğalgaz arama faaliyetlerine de önem vermektedir. Ancak bu konuda şu ana kadar önemli bir keşif yapılmamıştır. Türkiye, bir önceki başlıkta

tartışıldığı üzere bölgedeki enerji işbirliği arayışlarının da dışında kalmaktadır. Ayrıca bölgede deniz yetki alanlarının paylaşımına ilişkin anlaşmazlıklar sürmektedir. Dolayısıyla Türkiye enerji keşiflerine sadece bir fırsat olarak değil aynı zamanda bir güvensizlik kaynağı olarak bakmaktadır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz doğalgazına ilgi duymasının ikinci nedeni kendisini enerji merkezi haline getirerek bölgesel konumunu ve uluslararası statüsünü pekiştirme hedefinden kaynaklanmaktadır. Bölgedeki tüm enerji kaynaklarıyla ve enerjinin taşınması için geliştirilen projelerle bütünleşmek istemektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022). Bu hedef bir yandan bölge barışına katkıda bulunacak diğer taraftan Türkiye'ye bölgesel politikalarında bir pazarlık kozu sağlayacaktır. Ancak Türkiye'nin bu hedefleri bir çelişki yaratmaktadır. Enerji meselesi bir yandan dış politika aracı olarak görülmektedir fakat diğer yandan enerji işbirliğine engel olan egemenliğe ilişkin anlaşmazlıklar bir güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır. Türkiye bölgede donanmasının görünürlüğünü artırmakta ve sert güç unsurlarını öne çıkarmaktadır (Kontos ve Bitsis, 2018). Bu durum Türkiye'nin bölgesel güvenlik çıkarlarıyla enerji politikasındaki genel vizyonunu uyumlaştırma noktasında sorunlar yaratmaktadır (İşeri ve Bartan, 2019).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarıyla ilgilenmesinin üçüncü nedeni Kıbrıs Türk halkının çıkarlarını ve kendi egemenlik haklarını korumaktır. Ancak bu konu çok boyutludur ve sadece Kıbrıs sorunu bağlamında ele alınmamaktadır. Öncelikle, Türkiye GKRY'nin imzaladığı anlaşmaları ve doğalgazın çıkarılması ve taşınması için yaptığı girişimleri tanımamaktadır. Çünkü GKRY'nin adanın tamamını temsil etmediğini ve Kıbrıs Türk halkının haklarını görmezden geldiğini iddia etmektedir (Erdoğan: 'Kıbrıs Türkleri'nin Haklarını Yedirmeyiz', 2019).

Yetki alanlarının belirlenmesi amacıyla GKRY 2003'ten itibaren Doğu Akdeniz'e kıyası olan diğer devletlerle ikili antlaşmalar imzalamaya başlamıştır. 2003 yılında Mısır'la, 2007 yılında Lübnan'la ve 2010 yılında İsrail'le münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır (Gurel, Mullen ve Tzimitras, 2013, s. 14). Bu anlaşmalara paralel olarak GKRY 2007 yılında adanın çevresini parsellere ayırarak 13 adet ruhsat sahası ilan etmiş ve ilk arama ruhsatını alan ABD'li Noble Energy firması 19 Eylül 2011'de sondaj çalışmalarına başlamıştır (Kökyay, 2021: 150).

Bunun üzerine Türkiye, 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşması imzalamıştır. KKTC, kısa süre sonra Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na kendi yetki alanlarında petrol ve doğalgaz arama ruhsatı vermiştir ve Türkiye'nin keşif çalışmaları başlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Türkiye, GKRY'nin tek taraflı girişimlerini tanımamakta ve bu ikili anlaşmalara itiraz etmektedir. Türkiye'nin yetki alanlarına ilişkin anlaşmazlıkların ikili değil çok taraflı anlaşmalarla ve hakça ilkeler çerçevesinde çözülmesini amaçlamakta ve KKTC'nin siyasi ve hukuki varlığının dikkate alınmasını talep etmektedir (Kedikli ve Deniz, 2015).

Türkiye GKRY'nin bu süreçte izlediği politikaların Kıbrıs sorununun çözümünü zorlaştırdığını ileri sürmektedir. GKRY çözümsüzlükten yararlanan ve bu nedenle statükoyu sürdürmek isteyen taraf olarak algılanmaktadır. Diğer yandan, Türkiye başta GKRY olmak üzere bölge ülkelerinin girişimlerini Türkiye'nin hem Ege'de hem Doğu

Akdeniz’de açık denizlerdeki hareket alanını daraltacak bir çevreleme politikası olarak görmektedir.

Türkiye’nin bu ittifak oluşumları karşısında izlediği politika ise dengeleme değildir. Türkiye kendi kapasitesini artırmayı ve caydırıcılığa dayanan bir stratejiyi tercih etmiştir. Bir yandan GKRY’nin tek taraflı girişimlerine karşılık Türkiye de Doğu Akdeniz’deki arama ve keşif faaliyetlerine yönelmiştir. Böylece enerji denkleminde bir şekilde dahil olmayı hedeflemektedir. Diğer yandan, sert güç unsurlarının öne çıktığı bir zorlayıcı diplomasiye başvurulmuştur. Bölgede görev yapan Türk donanması, tartışmalı parsellerde arama ve sondaj çalışmalarına engel olacak manevralar gerçekleştirmiştir. Ayrıca bölgedeki tatbikatlarını artırmakta ve çıkarlarını gerektiğinde askeri yollarla koruyacağı mesajını vermektedir (Kasapoğlu, 2020).

Türkiye’nin neredeyse tüm bölge ülkeleriyle anlaşmazlıklar yaşıyor olması nedeniyle bir ittifak yoluyla dengeleme politikası izlemesi mümkün olmamıştır. Başka bir deyişle Türkiye’nin önünde bir ittifak seçeneği bulunmamıştır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki tezlerini destekleyen bir büyük gücün olmayışı da Türkiye’yi kendi gücünü artırmaya yani iç dengelemeye yönelik bir stratejiye itmiştir. Fakat Yunanistan ve GKRY dışındaki bölge ülkeleriyle yaşadığı anlaşmazlıklar doğrudan egemenlik haklarına ilişkin olmayan siyasal bir içerik taşımaktadır. Bu durumda Türkiye’nin diğer bölge ülkeleriyle bir ittifak arayışına girerek Yunanistan ve GKRY’ye karşı dengeleme yolunu seçmesi mümkündür.

Türkiye son dönemde İsrail ve Mısır’la ilişkilerini iyileştirerek bu yönde bir stratejinin işaretlerini vermektedir. Fakat bu yeni stratejinin olanaklarını ele almaya geçmeden önce Doğu Akdeniz’deki bir diğer jeopolitik dönüşüm sürecine yakından bakmakta yarar görülmektedir. Çünkü Arap Baharı sonrasında bölgesel güvenliğin değişen çevresi Türkiye’nin bölge ülkeleriyle yaşadığı anlaşmazlıkların da önemli nedenlerinden biridir. Türkiye’nin hem bölge politikasındaki hem de ikili ilişkilerindeki bu sorunlara yakından bakılması yeni ittifakların olanaklarını tartışabilmek açısından önem taşımaktadır.

Bölgesel Güvenlik Mimarisi

Doğu Akdeniz jeopolitiğini dönüştüren etkenlerden biri enerji alanındaki keşifler olmuş, önceki sayfalarda tartışıldığı üzere 2010 sonrasında bu alanda hızlanan gelişmeler Arap Baharıyla başlayan süreçle eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, bölge jeopolitiğindeki dönüşümde rol oynayan bir diğer önemli gelişme Arap Baharı sonrasında bölgesel güvenlik mimarisinin değişmesidir. 2010 yılının son aylarında Tunus’ta başlayan Arap Baharı kısa süre içinde neredeyse tüm Ortadoğu’ya yayılmıştır. Doğu Akdeniz’e kıyısı olan diğer devletler de sürecin dışında kalmamış, iç istikrarın sağlanmasında yaşanan zorluklar bölge ülkelerinin temel sorunları haline gelmiştir (Aras ve Yorulmazlar, 2016).

Arap Baharı’nın yarattığı siyasal ve toplumsal dönüşüm sürecinin sonucu olarak Ortadoğu coğrafyası statüko taraftarları ile statüko karşıtları arasında bir mücadeleye sahne olmuştur. Fakat bu mücadele karmaşık ittifak yapıları yaratmıştır. 2010 sonrası Ortadoğu’daki ittifak ilişkileri esnek ve değişken bir görünüm sergilemiştir. Örneğin Türkiye Suriye’deki savaşın ilk döneminde ABD’ye daha yakın bir konumdayken daha sonra Rusya’yla yakınlaşmıştır. Suudi Arabistan’ın Arap Baharı’nın yarattığı siyasal dönüşümlere karşı çıkarken Suriye’de rejim değişikliğini hedeflemesi de çelişkili gibi görünen ama güvenlik algılamalarının karmaşık yapısından kaynaklanan bir diğer

örnektir. Başka bir örnekte, ABD'nin İran'la imzaladığı nükleer antlaşma bölgedeki yakın ortakları Suudi Arabistan ve İsrail'le ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla Ortadoğu'da Arap Baharı sonrası ortaya çıkan ittifak yapılanmalarını devletlerin güçten ziyade tehditleri dengelediğini ileri süren Walt'ın yaklaşımıyla açıklamak daha uygundur (Nuruzzaman, 2021). Tehdit algulamalarının çeşitliliği ve karmaşıklığı devletlerin bu sürece zaman içinde değişen yanıtlar vermesine neden olmaktadır.

Bölgesel güvenlik çevresindeki bu değişim Türkiye'nin ikili ilişkilerine de yansımıştır. Arap Baharı öncesinde çok yakın ilişkilerin yürütüldüğü Suriye bir iç savaşa sürüklenmiş, Türkiye rejim karşıtı muhalifleri destekleyerek bu savaşın dolaylı olarak bir parçası haline gelmiştir. Benzer şekilde Libya'da süren iç savaşta da Türkiye önemli bir aktör konumundadır. İç savaşın sürdüğü bu iki ülke kendi gündemlerine odaklanmışlar ve Doğu Akdeniz denklemine önemli ölçüde dışında kalmışlardır.

Doğu Akdeniz'deki dengeler açısından daha önemli aktörlerden biri Mısır'dır. Mısır'da Arap Baharı'yla birlikte yaşanan iktidar değişikliği sonrasında Türkiye-Mısır ilişkileri bir süreliğine olumlu bir seyir izlemiştir. Fakat 2013'teki askeri darbe ile Muhammed Mursi'nin devlet başkanlığı görevine son verilmiş, yerine Abdülfettah es-Sisi geçmiştir. Türkiye'nin darbeyi kınaması ve Sisi'nin meşruiyetini sorgulaması ikili ilişkilerde sorunlar yaratmıştır. Darbe sonrasında Mısır Arap Baharı sürecinde statükoyu destekleyen bir ülke haline gelirken Türkiye toplumsal ve siyasal dönüşümü desteklemeyi sürdürmüştür. Dolayısıyla bölgesel politikalarda yaşanan bu farklılaşma iki ülkeyi rakip haline getirmiş. Temel sorunlar egemenlik haklarını ilgilendiren uyuşmazlıklara dayanmamakta, siyasal bir içerik taşımaktadır (Yeşilyurt, 2020). Fakat yaşanan bu sorunlar nedeniyle Doğu Akdeniz'de Mısır'ın işbirliğine yöneldiği aktörler Yunanistan ve GKRY olmuştur. Bölgede oluşan Türkiye karşıtı blokta Mısır da yer almıştır.

Türkiye'nin sorun yaşadığı bir diğer ülke İsrail'dir. İsrail'le ilişkiler Arap Baharı'ndan bağımsız olarak 2008-2009 yıllarında İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarına Türkiye'nin karşı çıkmasıyla bozulmuştur. Bu sorunun ardından yaşanan Davos Krizi, daha sonra ise İsrail'in Mavi Marmara saldırısı ikili ilişkilerde önemli bir krize yol açmıştır. Sonraki dönemde ise İsrail'in Filistin'de daha saldırgan politikalara yönelmesi, Türkiye'nin eleştirel tutumunun sürmesi ve bölgesel meselelerde iki ülkenin görüş farklılıklarının sürmesi ilişkilerin iyileşmesini önlemiştir. Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan sorunlar çok kapsamlı ve karmaşık bir görünüme sahiptir ve çözümü güç anlaşmazlıklar söz konusudur. Fakat bütün bu sorunlar yine siyasal bir içerik taşımakta ve iki ülkenin egemenlik haklarına ilişkin bir çatışma söz konusu olmamaktadır.

Özetle, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerle ikili ilişkileri çok ciddi sorunlara sahne olmaktadır. Fakat bu sorunlar bölgede son yıllarda yaşanan dönüşümün yarattığı belirsizliklere ilişkindir. Bölge ülkelerinin iç politikalarında da köklü değişimler yaşanmış ve her ülkenin bölge jeopolitiğindeki değişimlere yanıtı farklı olmuştur. Türkiye'nin bölge ülkeleriyle yaşadığı anlaşmazlıklar bölgesel politikalardaki farklılaşmadan kaynaklanmakta ve siyasal bir nitelik taşımaktadır. Doğu Akdeniz özelinde Türkiye'nin başlıca tehdit algısı Yunanistan ve GKRY ile yaşanan anlaşmazlıklardır.

Artan güvenlik sorunları bölge ülkelerinin enerji alanındaki gelişmeleri de güvenlik bağlamında değerlendirmesine yol açmıştır. Güvenlik sorunlarının bu denli yoğun olduğu bir bölgede devletler arasında iş birliğinin gelişmesi zorlaşmaktadır. Yoğun bir

şekilde güvenlikleştirilmiş siyasal ilişkilerin hâkim olduğu bölgede enerji kaynakları iş birliğinden çok güvenlik kaygılarını ve gerginlikleri artırmaktadır (Adamides ve Odysseas, 2016, s. 87). Belirli düzeyde iş birliği ortaya çıksa da bunlar kırılgandır. Karşılıklı bağımlılığın artması, bölge devletleri için başlı başına bir hedef değildir çünkü bu durum güvenlik zaafları yaratabilecek bir gelişme olarak görülmektedir. Güvenliğini maksimize etmeye odaklanan devletler güvenlik çıkarlarını ekonomik çıkarlarının önüne koymaktadır.

Arap Baharıyla doğrudan ilgili olmasa da bölgesel güvenlik düzlemini etkileyen meselelerden biri Doğu Akdeniz’de artan askeri hareketliliklerdir. Bu hareketliliğin bir boyutu ABD ve Rusya’nın bölgedeki rekabetine ilişkindir ve bu konuya daha sonra değinilecektir. Bir diğer boyut ise Kıbrıs merkezlidir. Kıbrıs sorununda 2015-2017 yılları arasında yürütülen müzakerelerden sonuç alınmamış ve bu tarihten sonra ilişkiler de gerginleşmeye başlamıştır.

GKRY, Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırmaya yönelik bir politika izlemektedir. Bir yandan bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek enerji alanında iş birliğine gitmeye çalışmaktadır (Stergiou, 2016). Diğer yandan uluslararası enerji şirketleriyle birlikte hareket ederek küresel aktörleri bölgeye çekmektedir. Küresel aktörlerle iş birliği sadece enerji alanıyla sınırlı değildir. Örneğin 2018 yılında Rusya Dışişleri Bakanlığı ABD’nin GKRY’ye asker konuşlandıracağına dair duyurular aldıklarını ifade ederek Rum yönetimini uyarımsız fakat GKRY Dışişleri Bakanlığı aday askerileştirmek gibi bir niyetlerinin olmadığını açıklamıştır (Osborn, 2018). Diğer yandan Fransa’yla GKRY ortak deniz tatbikatları gerçekleştirmektedir. Kıbrıs’ta bir deniz üssünün Fransız savaş gemilerine ev sahipliği yapacak şekilde genişletilmesi kararlaştırılmıştır (Bilge, 2021). Bu gibi örnekler Doğu Akdeniz’de Kıbrıs merkezli bir askeri hareketliliğin arttığını göstermektedir. Türkiye’nin de aynı sertlikle karşılık vermesi ve daha önce değinildiği üzere caydırıcılığa dayanan bir strateji izlemesi bu askeri hareketliliği artırmaktadır.

Arap Baharı sonrasında bölgedeki güvenlik sorunlarının artmasına paralel olarak Kıbrıs meselesi de askeri bir hareketliliğe sahne olmaktadır. Bu durum Kıbrıs sorununun çözümsüz kalmasına yol açmakta ve enerji iş birliğinin de önü tıkanmış olmaktadır. Bölge ülkeleri arasında yaşanan diğer anlaşmazlıklar, güvenlik sorunları ve çatışmalar düşünüldüğünde bölge politikası sıfır toplam bir oyuna benzemektedir.

Türkiye’nin Güvenlik Odaklı Doğu Akdeniz Politikası

Bölgedeki güvenlik sorunları Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikasına doğrudan etki etmektedir. Öncelikle Türkiye’nin enerji alanındaki fırsatları değerlendirmesi zorlaşmaktadır. Enerji alanında kaçan fırsatların yanı sıra bölgedeki güvenlik sorunları ve bölge ülkeleriyle yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle Türkiye Doğu Akdeniz’e güvenlik odaklı yaklaşmaktadır. Bu nedenle Doğu Akdeniz Türkiye için bir fırsattan ziyade risk ve tehdit kaynağı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, son yıllarda Türkiye’nin güvenlik odaklı politikaların yerine diplomasiye yöneldiğinin işaretlerine rastlanmaktadır.

2019 ve 2020 yılları Doğu Akdeniz’de son derece gergin bir ortam hâkim olduktan sonra 2021 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında istikşafi görüşmelerin başlaması bölgede nispi bir yumuşama ortamı yaratmıştır (Çetinkaya ve Altaş, 2021). Türkiye ile GKRY ve Yunanistan arasındaki askeri gerginliklerin azalmasına paralel olarak diplomasi de önem kazanmıştır. Türkiye Mısır’la ilişkilerini normalleştirmek üzere diplomatik temalar

yürütmektedir. Benzer bir şekilde İsrail'le de ilişkilerin normalleştirilmesi arayışları sürmektedir. Fakat bu diplomatik girişimler bazı sınırlılıklara sahiptir ve güvenlik odaklı yaklaşımın sona ermesi zor görünmektedir.

Öncelikle, Türkiye'nin Yunanistan'la ve GKRY'yle yaşadığı anlaşmazlıklar uzun bir geçmişe sahiptir ve egemenlik haklarını ilgilendiren çok temel sorunlar yaratmaktadır. Nitekim Türkiye ile Yunanistan arasında kısa süreli yaşanan yumuşama kırılğan bir karakter taşımaktadır. Örneğin Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Yunanistan Başbakanı Kiriakos Miçotakis 13 Mart 2022 tarihinde bir araya gelmiş ve ilişkilerin iyileştirilmesi konusunda mutabık kalmışlardır (Cumhurbaşkanı Erdoğan, Miçotakis'i kabul etti, 2022) Fakat bu görüşmeden sonra Türk-Yunan ilişkileri yeniden gerginleşmiştir (Akal, 2022). Taraflar arasındaki temel anlaşmazlıklar çözülmediği müddetçe güvenlik odaklı bakış açısının tamamen terk edilmesi zordur.

Daha önce değinildiği üzere Türkiye'nin Yunanistan ve GKRY dışındaki bölge ülkeleriyle yaşadığı anlaşmazlıklar siyasal niteliktedir. Dolayısıyla bu ülkelerin Türkiye'den algıladıkları tehdit Yunanistan ve GKRY'nin algıladığı tehditten farklı bir içeriğe sahiptir. Walt'a (1987, s. 32) göre bir devletin tehdit algısını artıran temel unsurlar tehdit oluşturan dış aktörün toplam gücü, coğrafi yakınlığı, saldırma kapasitesi ve saldırma niyeti taşımasıdır. Fakat ilk üç faktörün taşıdığı anlam en çok sonuncusu yani saldırma niyeti tarafından belirlenmektedir. Türkiye'nin herhangi bir bölge ülkesine yönelik askeri saldırganlığı bulunmamakla birlikte Yunanistan ve GKRY Türkiye'yle yaşadıkları egemenlik haklarına ilişkin anlaşmazlıklar nedeniyle Türkiye'yi saldırgan bir tehdit olarak tanımlamakta ve diğer bölge ülkelerini de bu şekilde yanına çekmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin bölgede yükselen bir güç olarak görülmesi ve bölgesel politikalarda yaşanan farklılaşmalar nedeniyle Yunanistan ve GKRY'nin bölge ülkelerini bu yönde ikna etmesi kolaylaşmaktadır. Türkiye'nin bölge ülkeleriyle yaşadığı siyasal anlaşmazlıkları çözmesi ise Yunanistan ve GKRY'nin bu çabasını boşa çıkarabilecek niteliktedir. Dolayısıyla Türkiye'nin son dönemde İsrail ve Mısır'la ilişkilerini iyileştirmeye çalışması bu iki ülkenin artık Türkiye'yi bir tehdit olarak görmesinin önüne geçebilecek ve bölgede oluşan Türkiye karşıtı ittifakı bölebilecektir.

Morgenthau'nun (1970, s. 240) yaklaşımı üzerinden bakıldığında da benzer bir tablo çıkmaktadır. Buna göre devletler başka bir devletten duydukları ortak korku nedeniyle ittifak kurarlar ve bu ittifakın sürekliliği yarar paylaşımının sürmesine ilişkindir. Doğu Akdeniz örneğinde Türkiye'nin Mısır ve İsrail'le ilişkilerini iyileştirmesi bu ülkeler arasındaki tüm sorunları ortadan kaldırmayacaktır ama bu iki ülkenin Türkiye'den algıladığı tehdit azalacaktır. Türkiye'yle enerji alanında işbirliği imkanlarının doğması ise Türkiye karşıtı bir ittifakın sağlayacağı yararı azaltacak ve bu ittifakı sürdürmeye yönelik motivasyon da azalacaktır.

Son dönemde Türkiye'nin diplomatik girişimlerinde en önemli gelişme İsrail'le diplomatik ilişkilerini yeniden büyükelçilik düzeyine çıkarmasıdır (Çetinkaya ve Canlı, 2022). Fakat bu konuda iki sınırlılık söz konusudur. Birincisi, son on yılda Doğu Akdeniz güvenlik mimarisinde yaşanan köklü değişim Türkiye'nin dışarıda kaldığı yeni iş birliği yapıları yaratmıştır ve bu yapılar belirli ölçüde kurumsallaşmıştır. Bu güvenlik mimarisinin değişmesi kolay değildir. Türkiye'nin diğer Doğu Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirilmesi bu ülkelerin Yunanistan ve GKRY ile kurdukları iş birliği mekanizmalarını zayıflatmayacaktır. Özellikle İsrail'in Yunanistan ve GKRY ile ilişkileri

askeri alanda iş birliğini de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Örneğin askeri eğitim, silah alımları ve kiralanması gibi konuları kapsayan 1,68 milyar dolarlık bir sözleşme imzalanmıştır (Blavoukos, 2021). Bu ilişkiler varlığını sürdürecektir. Başka bir deyişle Türkiye'nin bazı ülkelerle yakınlaşması Yunanistan ve GKRY'yi dengeleyecek yeni bir ittifakın ortaya çıkması anlamına gelmeyecektir. Sadece Doğu Akdeniz'deki işbirliği yapılarının Türkiye karşıtı bir ittifaka dönüşmesini kısmen engelleyecektir.

İkincisi, Doğu Akdeniz'deki sorunlar son derece karmaşık bir bölgesel denklemin parçasıdır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz ülkeleriyle yaşadığı sorunlar çok boyutludur ve sadece Doğu Akdeniz bağlamında değerlendirilmesi zordur. Örneğin Türkiye-İsrail ilişkileri Suriye meselesi, İran'la ilişkiler, Filistin sorunu vb. sorunları da kapsayacak geniş bir gündeme sahiptir. Mısır'la ilişkilerde de Libya başta olmak üzere pek çok önemli mesele rol oynamaktadır. Dolayısıyla ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde adımlar olumlu olmakla birlikte kısa vadede hızlı sonuçlar getirecek girişimler değildir.

Üçüncüsü, Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası sadece bölgesel düzlemde ele alınabilecek bir politika alanı değildir. Türkiye aynı zamanda bölge politikalarına dahil olan büyük güçlerle ilişkilerinde de sorunlar yaşamaktadır. Hem enerji keşifleri hem de bölgedeki güvenlik sorunları küresel aktörlerin bölgeye her geçen gün daha fazla dahil olmalarına neden olmaktadır. Bu durum Türkiye'nin dış politikasındaki hareket alanını daraltmaktadır. Bölgede rol oynayan en önemli iki küresel aktör olan ABD ile Rusya arasında jeopolitik rekabet artmaktadır. Bu iki büyük güç arasındaki ilişkiler sıfır toplamlı bir karakter kazandıkça Türkiye'nin dengeli bir politika izlemesi zorlaşmaktadır. Bu noktada büyük güçlerin bölgedeki pozisyonlarına yakından bakmak yerinde olacaktır.

Büyük Güçlerin Rekabeti

Doğu Akdeniz jeopolitiğinin dönüşümünde rol oynayan bir diğer etken ABD ve Rusya başta olmak üzere uluslararası sistemin büyük güçlerinin bölgedeki rekabetlerinin artmasıdır. Bu bakımdan iki hususun özellikle altı çizilmek istenmektedir. Birincisi ABD'nin Doğu Akdeniz'deki ittifak tercihlerinin değişmesi, ikincisi Rusya'nın Suriye'deki savaşa müdahil olarak Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını artırmasıdır. Bu iki gelişme bölge ülkelerinin ittifak tercihlerini ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yaklaşımını etkilemesi bakımından önemlidir.

ABD'yle başlanacak olursa, Amerikan yönetimi geçmişte Doğu Akdeniz politikasını iki boyutlu bir ortaklık üzerine oturtmuştur. Birincisi ABD-İsrail-Türkiye arasındaki, ikincisi ise ABD-İsrail-Mısır arasındaki ortaklıktır (Alterman ve Malka, 2012). 1980'li yıllarda ortaya çıkan bu yapıda ABD bir yandan Türkiye-İsrail ilişkilerinin bir yandan Mısır-İsrail ilişkilerinin güçlendirilmesi için çaba harcamıştır. Neticede ABD'nin üçlü ortaklıklara dayanan stratejisi 1980'li yıllardan başlayarak bölgede istikrar sağlamış ve bölgedeki Amerikan hegemonyası 1990'larda iyice güçlenmiştir.

ABD'nin üçlü ortaklıklara dayanan Doğu Akdeniz politikası 2010'lu yıllara gelindiğinde sarsılmıştır. Bu süreçte iki etken rol oynamıştır. Birincisi önce Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler bozulmuş, sonra Mısır'daki iktidar değişikliğiyle Mısır-İsrail ilişkileri de bir belirsizlik yaşamıştır. Mısır'da 2013'teki darbe sonrası ilişkiler yeniden iyileşmeye başlamıştır. Fakat Türkiye-İsrail ilişkileri iyileşmemiş, hatta Türkiye'nin ABD'yle ilişkileri

de zamanla bozulmuştur. ABD'nin Doğu Akdeniz'deki bölgesel ortakları arasındaki sorunlar bölgedeki Amerikan etkisini de olumsuz etkilemiştir.

İkincisi, 2009 yılında iktidara gelen Amerikan Başkanı Barack Obama müdahalecilikten uzak bir dış politikaya yönelmiş, Ortadoğu'dan asker çekme ve yeni müdahalelerden kaçınma eğilimi sonraki Amerikan Başkanları tarafından da sürdürülmüştür. ABD bölgesel angajmanlarını azaltarak Rusya ve Çin gibi rakipleriyle mücadelesine odaklanan yeni bir dış politika önceliği belirlemiştir (Kitchen, 2016). Fakat ABD'nin bu politikası Ortadoğu'da Arap Baharı sonrası güvenlik sorunlarının arttığı bir döneme denk gelmiştir. Bu sorunlar artarken ABD'nin bölgesel angajmanlarını azaltıyor olması çelişkili sonuçlar doğurmuştur. Örneğin Libya tecrübesinin ardından ABD'nin Suriye'ye müdahaleden kaçınması Rusya'nın Suriye'deki etkinliğini artırmıştır. Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na müdahil olmasıyla Doğu Akdeniz'deki Rus askeri varlığını güçlendirmiştir.

Rusya Doğu Akdeniz'deki donanmasıyla ve Suriye'deki hava ve deniz üsleriyle bölgenin en önemli askeri güçlerinden birine dönüşmüştür. Suriye'de 1971'den beri bulunan Tartus Deniz Üssü genişletilmiş ve 2015'te Hmeymim Hava Üssü inşa edilmiştir. Bu durum sadece Suriye İç Savaşı'nda duyulan askeri ihtiyaçla ilgili değildir. Suriye sorununun çözümünde belirleyici aktör haline gelen Rusya bölgedeki askeri varlığını kalıcı hale getirmektedir (Litsas, 2017).

Rusya'nın Doğu Akdeniz stratejisi Suriye'yle sınırlı değildir. Rusya, bölgede kalıcı bir aktör olabilmek için tüm bölge ülkeleriyle yakın bir temas halindedir ve iş birliği arayışındadır. Rusya, bölgedeki etkinliğini büyük güç statüsünün bir dayanağı olarak görmektedir (Pieper, 2019). Türkiye'yle Suriye'de başlatılan ve pek çok alana yayılan iş birliği mekanizmalarının yanı sıra İsrail'le yakın bir ilişki yürütülmekte, Mısır'la ilişkiler iyileştirilmektedir. Rusya, Filistin sorununa da dahil olmuş, Hamas ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasında arabuluculuk üstlenmiştir. İran'la yürüttüğü iş birliğine rağmen Suudi Arabistan'la da ilişkilerini belli bir seviyede tutmaktadır. Kısacası, bölgede tüm aktörlerle ilişki kurarak oyun kurucu bir aktöre dönüşmek istemektedir (Zvyagelskaya, 2018).

Rusya'nın siyasi ve askeri çıkarlarının yanı sıra enerji açısından da bölgede çıkarları bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'deki yeni kaynaklar Avrupa ülkelerinin Rus doğalgazına bağımlılığını uzun vadede azaltacak bir ilave doğalgaz kaynağı haline gelebilecektir. Ancak Rusya'nın doğalgaz rezervlerinin miktarı düşünüldüğünde Rus doğalgazına güçlü bir alternatifin ortaya çıktığını söylemek zordur. Yine de Rusya, Doğu Akdeniz kaynaklarıyla ilgilenmektedir. En fazla doğalgaz rezervine sahip olan Mısır ve İsrail'le ilişkilere önem vermektedir. Rusya bu ülkelerle doğalgaz alanında iş birliğini gündemde tutmaktadır. Rusya Kıbrıs meselesinde de pragmatik bir tutum izlemekte, GKRY ile ilişkilerini sürdürmektedir. Rusya'nın hem bölge ülkeleriyle ilişkilerinde hem de Kıbrıs sorununda takındığı pragmatik tutum Türkiye-Rusya yakınlaşmasının sınırlarını da göstermektedir (Melakopides, 2016, s. 126-152).

ABD, Doğu Akdeniz'e yönelik bütünlüklü ve tutarlı bir politikaya artık sahip değildir ve bölgenin güvenlik mimarisindeki liderlik rolü zayıflamaktadır. ABD'nin boşluğu ise Rusya tarafından doldurulmaktadır. Fakat Rusya'nın bu konuda ne derece başarılı olacağı belirsizdir. Rusya Doğu Akdeniz'de yakın müttefiklere sahip olmadığı gibi herhangi bir ülkeyle hasmane ilişkilere de sahip değildir. Bu nedenle bölge ülkeleriyle yapıcı bir diyalog kurmaya çalışmaktadır (Shlykov, 2015). Bununla birlikte Rusya'nın bölgede yeni bir güvenlik mimarisi inşa edip edemeyeceği ve bölgedeki varlığının

sürdürülebilirliği sadece Doğu Akdeniz ve Ortadoğu stratejisine ilişkin değildir. Ukrayna'da görüldüğü üzere Rusya'nın uluslararası çıkarlarına ulaşmak için sert güce daha çok başvuran bir aktöre dönüşmesi uzun vadede bir büyük güç olarak güvenilirliğine zarar verebilecek bir gelişmedir. Ukrayna krizi sonrasında uygulanan ekonomik yaptırımlar ve uluslararası sistemde karşılaştığı izolasyon Rusya'nın uzun vadede büyük güç olma iddialarını da olumsuz etkileyecektir.

ABD ve Rusya dışında Avrupa ülkelerinin de Doğu Akdeniz'e ilgileri bulunmaktadır. Fransa bölgeyle en çok ilgilenen ve Yunanistan ile GKRY'ye yakın bir politika izleyen bir aktördür. Almanya ise konuya daha çok enerji bağlamında yaklaşmakta ve bunun dışında Türkiye'yle mülteci meselesinde bir ortaklık sürdürmesi nedeniyle daha dengeli bir yaklaşım benimsemektedir. İtalya ise enerji şirketleri üzerinden Doğu Akdeniz'de faaliyet göstermekte ama bu nedenle Türkiye'yle yaşadığı sorunlara rağmen Libya'da Türkiye'yle belirli bir işbirliği sürdürmektedir. İngiltere de Türkiye'ye karşı dengeli yaklaşmaktadır ama daha çok Kıbrıs meselesindeki garantörlük rolü üzerinden Doğu Akdeniz'e ilgi göstermektedir.

Avrupa ülkelerinin Doğu Akdeniz'e yönelik politikalarında öne çıkan ortak nokta ise bölgeye enerji güvenliği açısından yaklaşımlarıdır. Avrupa'nın en büyük doğalgaz tedarikçisi Rusya'dır. Bu açıdan bir bağımlılık söz konusudur. Bu ilişki Avrupa'nın enerji güvenliğinde kırılganlık yaratmaktadır. Rusya'yla yaşanan anlaşmazlıklarda Avrupa ülkelerinin hareket alanı daralmaktadır. Ukrayna'daki savaş bu durumu daha belirgin hale getirmiştir. Bu nedenle Doğu Akdeniz'de keşfedilen kaynaklar Avrupa'nın Rusya'ya bağımlılığını azaltacak bir potansiyele sahiptir. Doğu Akdeniz'de Rusya'yı ikame edecek düzeyde bir rezerv söz konusu değildir ama Avrupa'nın kaynaklarını çeşitlendirmesi bakımından bölgedeki kaynaklar büyük önem taşımaktadır. Avrupa ülkelerinin Doğu Akdeniz'e artan ilgisi Türkiye için hem bir fırsat hem de bir risk niteliği taşımaktadır. Doğu Akdeniz gazının önem kazandığı bir ortamda Türkiye'nin bu sürecin dışında kalması önemli bir risk kaynağıdır. Diğer taraftan bu gelişme Türkiye ile Avrupa arasında yeni bir yakınlaşmayı da beraberinde getirebilecek potansiyele sahiptir. Bu fırsatın değerlendirilmesi Türkiye'nin bölge ülkeleriyle kuracağı işbirliğine ve genel anlamda dış politikasının nasıl şekilleneceğine bağlıdır.

Büyük Güç Rekabeti ve Türkiye

Doğu Akdeniz'in büyük güçlerin ilgisinin odağında olması Türkiye için hem fırsatlar hem de riskler getirmekte, bir çeşit ikilem yaratmaktadır. Bir yandan, Waltz'un ileri sürdüğü üzere, uluslararası sistemdeki çok kutupluluğun pekişmesi Türkiye gibi bölgesel güçlerin ittifak seçeneklerini ve dış politika hareket alanını artırmaktadır. Bölgesel güçler herhangi bir büyük güç ile kalıcı ve katı ittifaklar kurmak yerine belirli sorun alanlarında esnek ittifaklar kurma imkânı elde etmektedir. Diğer yandan, enerji alanında önemli gelişmelerin yaşandığı ve bölgenin güvenlik mimarisinin değiştiği bir ortamda Doğu Akdeniz'in büyük güçler arasında askerileşmiş bir rekabet alanına dönüşmesi Türkiye'nin karşılaştığı güvensizlikleri daha da artırmaktadır. Doğu Akdeniz'in ötesinde büyük güçler arasındaki jeopolitik çatışmaların artarak uluslararası sistemin gerginleşmesi Türkiye gibi bölgesel güçlerin hareket alanını daraltmaktadır.

Türkiye son yıllarda stratejik özerklik arayışını artırmıştır (Kutlay ve Öniş, 2021). Bu arayış ABD'den tamamen kopma ve Batı dışı aktörlerle ittifaklar kurma şeklinde değil,

farklı sorun alanlarında farklı aktörlerle işbirliği yapılabilen esnek bir ittifak ilişkisi kurma yönündedir. Örneğin Suriye'de ABD'yle anlaşmazlıklar arttıkça Rusya'yla işbirliği artmaktadır. Türkiye'nin ABD'yle yaşadığı en temel anlaşmazlıklardan biri, ABD'nin Suriye'de PYD/YPG ile işbirliği yapmasıdır. Bu nedenle Türkiye'nin Suriye'de karşılaştığı temel tehdit olan PYD/YPG'ye verilen destek ABD'yi de dolaylı bir tehdit kaynağına çevirmektedir.

Buna karşılık Türkiye Rusya'yla işbirliğine yönelmiştir. Bu işbirliğini bir peşine takılma stratejisi olarak tanımlamak mümkündür (Didic ve Kösebalaban, 2019). Türkiye, Suriye'de PYD/YPG'den algıladığı tehdit arttıkça Esad rejiminin devrilmesi şeklindeki hedefini ikinci plana koymuş ve Rusya'yla ortaklığa yönelmiştir. ABD'nin Suriye'deki etkinliğinin azaltılması Türkiye ile Rusya arasında bir ortak çıkara dönüşmüştür. Ayrıca Türkiye, Suriye'de en belirleyici aktör haline gelen Rusya'yla işbirliği yaparak kazanan tarafta yer almış ve çözüm sürecinde de etki sahibi olmuştur. Fakat Türkiye'nin bu ittifak stratejisi Suriye ile sınırlıdır.

Türkiye farklı sorun alanlarında ABD'yle de işbirliği yapmaktan kaçınmamaktadır. Örneğin Türkiye Afganistan'dan ABD askerlerinin çekilmesi sonrasında ABD'yle yakın bir işbirliği kurarak Batıyla ilişkilerinde güven tazelemek istemiştir (Imai, 2021). Başka bir örneğe Ukrayna'daki savaşta görülmekte, Türkiye burada her iki tarafla da diyalogunu sürdürerek dengeli bir politika izlemeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Türkiye ABD'yle, Rusya'yla ya da başka bir aktörler katı ve kalıcı bir ittifak kurmak yerine esnek ittifak ilişkilerini sürdürebileceği dengeli bir dış politika arayışındadır.

Türkiye'nin Rusya'yla belirli alanlarda yaşadığı yakınlaşmaya rağmen bu ülkeyle tam bir çıkar uyumu içinde olduğunu söylemek de zordur. Rusya'yla yapılan işbirliği, Türkiye'nin Suriye'deki güvenlik çıkarlarına hizmet etmekte ama Doğu Akdeniz'deki dengeleme arayışlarına tam anlamıyla bir yanıt vermemektedir. Dolayısıyla, stratejik özerklik arayışı Batıdan kesin bir kopuşu değil tüm küresel aktörlerle dengeli bir ilişkiyi hedeflemektedir. Fakat özellikle ABD ile Rusya arasındaki gerilimin artması Türkiye'nin bu iki ülke arasında sıkışmasına yol açmakta ve dengeli bir politika izlenmesini zorlaştırmaktadır.

Büyük güç rekabetinin artmasının bir diğer sonucu, Türkiye'nin son yıllarda Rusya'yla yakınlaşması nedeniyle ABD'nin Doğu Akdeniz'de Yunanistan'la güvenlik işbirliğini artırmasıdır. Yunanistan'da askeri üsler tesis eden ABD bu ülkedeki askeri varlığını Rusya'ya karşı savunma planlamalarının bir parçası olarak görmektedir (Özcan, 2022). Yunanistan'daki Amerikan askeri üslerinden biri de Dedeağaç'ta, Türkiye sınırında yer almaktadır. Bu üsler doğrudan Türkiye'yi hedef almasalar da Yunanistan ABD'yle kurduğu güvenlik işbirliğini Türkiye'ye karşı caydırıcı bir koz olarak kullanmaktadır. Bu durum, ABD'nin Doğu Akdeniz'deki güvenlik yatırımlarının Türkiye'den Yunanistan'a kaydığını ve Türkiye'nin görece öneminin azaldığını göstermektedir. Böylece dolaylı olarak da olsa Türkiye'nin ulusal güvenliği olumsuz etkilenmektedir.

Türkiye, Yunanistan'ın aksine ABD-Rusya geriliminde cephe ülkelerden biri olmaktan kaçınmaktadır. Fakat Türkiye'nin bu özerklik arayışı ABD'yle ilişkilerin iyileşmesini önlemektedir. Diğer yandan Ukrayna krizi Rusya ile Batı dünyası arasındaki gerilimi artırmıştır. Böylece Türkiye'nin Rusya'yla işbirliği sona ermemiş olsa da siyasal açıdan daha maliyetli hale gelmiştir.

ABD ve Rusya'yla aynı anda yakın iş birliği yürütmek kendi içinde zor bir hedefdir. ABD bir NATO üyesi olan Türkiye'nin Rusya'ya karşı Batı ittifakıyla daha fazla iş birliği yapmasını ve Rusya'yla kurduğu güvenlik iş birliğini sınırlandırmasını talep etmektedir. Rusya'dan S400 alımı nedeniyle ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı yaptırımlar bunun bir örneğidir (Taş Yetim ve Hazar, 2022). ABD ile Rusya arasında artan jeopolitik gerginlikler sıfır toplamlı bir oyuna dönüştükçe Türkiye bu iki aktörün arasında kalmakta ve diplomasiye dayalı bir denge politikası izlemek zorlaşmaktadır.

Türkiye'nin bir yandan NATO üyesi olarak ABD'yle ve diğer Batılı ülkelerle kurumsal ilişkilerini sürdürmesi ve diğer yandan Rusya'yla farklı alanlarda işbirliği yapıyor olması zorlu bir dış politika gündemi yaratsa da bazı fırsatlar da sunmaktadır. Rusya'yla belirli bir diyaloga ve iş birliğine sahip bir ülke olarak belirli sorun alanlarında Türkiye önemli roller oynama potansiyeline sahiptir. Örneğin Suriye'de insani yardım, radikal İslamcı terör örgütleriyle mücadele, Rusya'dan ve NATO ülkelerinde Suriye'ye gelen yabancı savaşçılar vb. alanlarda Rusya ile Batı arasında bazı ortak çıkarlar söz konusudur ve bu noktada Türkiye yapıcı bir rol üstlenebilecek bir pozisyonadadır (Gören, 2018: 11). Başka bir örnek olarak, Türkiye'nin Ukrayna'da arabulucu olarak oynadığı rol de dış politika hareket alanını genişletme imkanı yaratmaktadır.

Avrupa ülkeleri Türkiye için dengeleyici aktörler olma potansiyeline sahiptir. Örneğin Almanya ile Fransa'nın Akdeniz politikalarında önemli çıkar farklılıkları söz konusudur (Gillespie, 2008). Doğu Akdeniz bağlamında Almanya'yla iş birliği Fransa'nın bu bölgedeki girişimlerini dengeleyebilecek bir unsurdur. Belirli sorun alanlarında farklı ülkelerle de işbirliği imkanı olmuştur. Örneğin İtalya ile Doğu Akdeniz enerji kaynakları konusunda anlaşmazlıklar yaşansa da Libya'da ortak çıkarlar söz konusu olmuştur (Valenzano, 2021). AB-Türkiye ilişkileri olumlu bir görünüme sahip değildir fakat AB üyesi ülkelerin çıkar farklılıkları Türkiye'ye manevra alanı kazandırmaktadır. Bununla birlikte Ukrayna'daki savaş Rusya'ya karşı ortak politikaları pekiştirmiştir.

ABD ile AB arasında güvenlik anlayışındaki farklılıklar ortadan kalkmış görünmektedir. Bu durum Türkiye'yi hem olumlu hem olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Rusya'yla gerginliklerin artması AB ülkelerini ABD'ye yakınlaştırarak ittifak içindeki özerk güvenlik politikalarını zayıflatmakta, bundan Türkiye de olumsuz etkilenmektedir. Diğer yandan Rusya'yla artan gerginlikler Doğu Akdeniz gazının önemini artırmaktadır. Bölge ülkeleriyle sorunların belirli ölçüde giderilmesi ve daha düşük maliyetli projelerin hayata geçirilebilmesi halinde Türkiye'nin AB'yle iş birliğinin artması muhtemeldir.

Türkiye, büyük güçler arasındaki rekabetin arttığı ve denge politikası izlemenin zorlaştığı bir ortamda hem büyük güçlerle ilişkilerinde hem de bölge ülkeleriyle ilişkilerinde dengeleri yeniden kurmaya çalışmaktadır. Ancak bu çaba zorlu bir dış politika gündemi yaratmaktadır. Bir başka deyişle Türkiye'nin son yıllarda karşılaştığı dış politika zorlukları, Doğu Akdeniz'in değişen jeopolitiğine uyum sağlamanın getirdiği zorluklarla paralel bir gündeme sahiptir.

Sonuç

Doğu Akdeniz jeopolitiğinde yaşanan dönüşüm üç alanda kendisini göstermektedir. Bunlardan birincisi yeni enerji keşifleriyle bir diğeri bölgesel güvenlik mimarisinin değişimidir. Bu gelişmelerin sonucu olarak büyük güçlerin bölgeye ilgisi artmış ve bu güçler arasındaki rekabet jeopolitik dönüşüme yeni bir boyut eklemiştir. Jeopolitik

dönüşümün üç boyutu birbirlerinden bağımsız süreçler değildir, tam aksine iç içe geçen karmaşık bir süreç söz konusudur.

Birincisi, enerji keşifleri bölge ülkelerini işbirliği arayışına yöneltmiştir fakat bu keşiflere paralel olarak bölgede artan güvensizlikler tüm bölge ülkelerinin güvenlik odaklı bir dış politika izlemesine yol açarak işbirliğini zorlaştırmıştır. Türkiye'nin işbirliği süreçlerinin dışında tutulması doğalgaz kaynaklarının çıkarılarak uluslararası piyasalara sunulmasını geciktirmiştir.

İkincisi, enerji alanındaki işbirliği ortak tehdit algılarıyla birleşince bölgede yeni ittifak yapıları doğmaya başlamıştır. Yunanistan, GKRY, İsrail ve Mısır sadece enerji alanında değil aynı zamanda siyasal ve askeri alanlarda da işbirliğine gitmişlerdir. Türkiye'den algıladıkları tehdit ise bu ülkelerin siyasal işbirliğinin temel motivasyonu olmuştur. Fakat güvenlik alanını da içeren bu işbirliği gerçek anlamda kurumsal bir ittifak değil daha esnek bir yarı ittifaktır.

Üçüncüsü, bu ittifak oluşumları karşısında Türkiye iç dengeleme yoluna girmiş ve caydırıcılığa dayanan bir strateji izlemiştir. Neredeyse tüm bölge ülkeleriyle siyasal anlaşmazlıklar yaşanması alternatif bir ittifakın ortaya çıkamaması anlamına gelmiştir. Fakat Türkiye son dönemde İsrail ve Mısır'la ilişkilerini normalleştirme girişimlerinde bulunmaktadır. Bu iki ülke ile Türkiye arasındaki anlaşmazlıklar daha çok siyasal içeriklidir. Dolayısıyla Yunanistan ve GKRY ile yaşanan egemenliğe ilişkin uyuşmazlıklardan farklı bir niteliğe sahiptir. Bu bakımdan Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirmesi, bu ülkelerin kendi aralarındaki işbirliği sürse de bu işbirliğinin Türkiye karşıtı bir ittifaka dönüşmesi önlenebilecektir. Bu bakımdan Türkiye bir dengeleme politikasına yönelmiş görünmektedir.

Dördüncüsü, Doğu Akdeniz'in büyük güçler arasında bir rekabet alanına dönüşmesi sorunu karmaşık hale getirmektedir. ABD ile Rusya arasındaki rekabetin sahnelerinden biri haline gelen Doğu Akdeniz'de askeri bir hareketlilik söz konusudur. Türkiye ABD'yle önemli sorunlar yaşarken Rusya'yla Suriye'de bir işbirliğine gitmiştir. Fakat bu işbirliği Suriye ile sınırlıdır ve Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY'ye bazen açık bazen üstü örtülü destek veren Batılı güçleri dengeleme adına bir yarar sağlamamaktadır. Dolayısıyla Türkiye büyük güçler arasındaki dengelerden yararlanma imkanına da sahip değildir.

Uluslararası sistemde artan gerginlikler nedeniyle sadece Doğu Akdeniz'de değil genel anlamda Türk dış politikasında da dengeli bir yaklaşımı sürdürmek zorlaşmaktadır. Fakat Türkiye hem Rusya'yla kurduğu ortaklıkları korumak hem de Batılı müttefikleriyle güvenlik ilişkilerini sürdürmek istemektedir. Buna paralel olarak Doğu Akdeniz'de de yeni bir süreç başlatarak diplomasiyi öne çıkararak bir denge politikasına yönelmektedir. Bu yönelimin nasıl sonuç vereceğini öngörmek için henüz erkendir fakat Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki jeopolitik dönüşüme uyum sağlama çabasını, daha genel düzeyde dış politikada yeni bir denge kurma arayışından bağımsız değerlendirmemek gerekmektedir.

Kaynakça / Reference

- Adamides, C. ve Odysseas, C. (2016). Can resolving Cyprus hold the key to regional energy cooperation? *Turkish policy quarterly*, 15(2), 85–94.
- Alterman, J. B. ve Malka, H. (2012). Shifting Eastern Mediterranean Geometry. *The Washington Quarterly*, 35(3), 111-125.
- Akal, D. (2022, 27 Eylül). Türkiye-Yunanistan-ABD üçgeninde Ege gerilimi. *Deutsche Welle*, Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-yunanistan-abd-%C3%BC%C3%A7geninde-ege-gerilimi/a-63255793>
- Aras, B. ve Yorulmazlar, E. (2016). State, region and order: geopolitics of the Arab Spring. *Third World Quarterly*, 37(12), 2259-2273.
- Bilge, Ö. (2021, 5 Kasım). Fransa'ya Kıbrıs'ta üs. *Hürriyet Gazetesi*, Erişim adresi <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/fransa-ya-kibris-ta-us-6044565>.
- Blavoukos, S. (2021, 29 Nisan). The Greek-Israeli Relationship: Joining Forces to Tackle Turkey, *Institut Montaigne*, Erişim adresi: <https://www.institutmontaigne.org/en/analysis/greek-israeli-relationship-joining-forces-tackle-turkey>.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan, Miçotakis'i kabul etti (2022, 13 Mart). *TRT Haber*, Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-micotakisi-kabul-etti-663260.html>
- Çetinkaya, B. ve Altaş, M. (2021, 25 Ocak). Türkiye ve Yunanistan arasındaki istikşafi görüşmelerin 61. turu yapıldı. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-ve-yunanistan-arasindaki-istiksafi-gorusmelerin-61-turu-yapildi/2122252>
- Çetinkaya, B. ve Canlı, E. (2022, 17 Ağustos). Türkiye ve İsrail karşılıklı olarak büyükelçi atama kararı aldı. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ve-israil-karsilikli-olarak-buyukelci-atama-karari-aldi/2663096>
- Đidić, A. ve Kösebalaban, H. (2019) Turkey's Rapprochement with Russia: Assertive Bandwagoning, *The International Spectator*, 54(3), 123-138.
- Erdoğan: 'Kıbrıs Türkleri'nin Haklarını Yedirmeyiz' (2019, 7 Haziran). VOA Türkiye, Erişim adresi: <https://www.voaturkce.com/a/erdogan-kibris-turklerinin-haklari-yedirmeyiz/4950413.html>.
- Gartzke, E., Li, Q. ve Boehmer, C. (2001). Investing in the Peace: Economic Interdependence and International Conflict. *International Organization*, 55(2), 391–438.
- Gillespie, R. (2008). A 'Union for the Mediterranean' ... or for the EU?, *Mediterranean Politics*, 13(2), 278-279.
- Gören, N. (2018). The NATO/US-Turkey-Russia strategic triangle: challenges ahead, *CISSM Working Paper*, Erişim adresi: <http://www.jstor.com/stable/resrep17001>.
- Gurel, A., Mullen, F. ve Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus hydrocarbons issue: context, positions and future scenarios*. Nicosia: PRIO Cyprus Centre, PCC Report 1/2013.

Hellenic Ministry of Foreign Affairs (2014, 9 Kasım). *Egypt-Greece-Cyprus Trilateral Summit Cairo Declaration*, Erişim adresi <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html>.

Imai, K. (2021). Afghanistan Offers an Opportunity to Repair Turkey-NATO Relations, *Turkeyscope: Insights on Turkish Affairs*, 5(4). Erişim Adresi: <https://dayan.org/content/afghanistan-offers-opportunity-repair-turkey-nato-relations>

Israel Ministry of Foreign Affairs (2016, 28 Ocak). *Trilateral meeting between Israel, Greece and Cyprus*. Erişim adresi <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2016/Pages/Trilateral-meeting-between-Israel-Greeceand-Cyprus-28-Jan-2016.aspx>.

İşeri, E. ve Bartan, A. Ç. (2019). Turkey's Geostrategic Vision and Energy Concerns in the Eastern Mediterranean Security Architecture: A View from Ankara. Z. Tziarras (Ed.), *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* (s. 111-124) içinde. Oslo: Friedrich-Ebert-Stiftung and Peace Research Institute Oslo.

Karagiannis, E. (2016). Shifting Eastern Mediterranean Alliances, *Middle East Quarterly*, 23(2), B1-B11.

Kasapoğlu, C. (2020, 27 Şubat). 'The Blue Homeland': Turkey's largest naval drill. *Anadolu Agency*, Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/en/analysis/-the-blue-homeland-turkey-s-largest-naval-drill/1404267>.

Kedikli, U. ve Deniz, T. (2015). Enerji kaynakları mücadelesinde Doğu Akdeniz havzası ve deniz yetki alanları uyumsuzluğu. *Alternatif Politika*, 7(3), 399-424.

Kitchen, N. (2016). Ending 'permanent war': security and economy under Obama, M. Bentley ve J. Holland (Ed.), *The Obama Doctrine: A legacy of continuity in US foreign policy?* (s. 9-25) içinde, Londra: Routledge.

Kılınç-Pala, P. B. (2021). Approaches in Energy Exclusive Security: Theories of Energy Security and the Dominance of Realism. *Politics Policy*, 49(3), 771-794.

Kontos, M. ve Bitsis, G. (2018). Power Games in the Exclusive Economic Zone of the Republic of Cyprus: The Trouble with Turkey's Coercive Diplomacy. *The Cyprus Review*, 30(1), 51-70.

Kökyay, F. (2021). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası, *Liberal Düşünce Dergisi*, 26(101), 143-168.

Kutlay, M. ve Öniş, Z. (2021). Turkish foreign policy in a post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*, 97(4), 1085-1104.

Litsas, S. N. (2017). Russia in the Eastern Mediterranean: Intervention, Deterrence, Containment, *Digest of Middle East Studies*, 26(1), 56-73.

Melakopides, C. (2016). *Russia-Cyprus Relations*, Londra: Palgrave Macmillan.

Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi*, (Cilt 1), (B. Oran ve Ü. Oskay, Çev.), İstanbul: Sevinç Matbaası.

Nuruzzaman, M. (2021). Does realism explain the Arab Spring? Neorealist alliance formation theories and the Syrian civil war. *International Journal*, 76(2), 257-279.

Osborn, A. (2018, 5 Aralık). Russia warns Cyprus against allowing U.S. military to deploy there. *Reuters*, Erişim adresi <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-cyprus/russia-warns-cyprus-against-allowing-u-s-military-to-deploy-there-idUSKBN1O4229>.

Özcan, D. G. (2022). ABD ordusu Yunanistan'da yeni üslere yerleşiyor. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ordusu-yunanistanda-yeni-uslere-yerlesiyor/2587233>.

Pieper, M. (2019). 'Rising Power' Status and the Evolution of International Order: Conceptualising Russia's Syria Policies. *Europe-Asia Studies*, 71(3), 365-387.

Prontera, A. ve Ruszel, M. (2017). Energy Security in the Eastern Mediterranean. *Middle East Policy*, 24(3), 145-162.

Schaffer, B. (2009). *Energy Politics*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Shlykov, P. (2015). Russian Foreign Policy in the Eastern Mediterranean since 1991. S. N. Litsas and A. Tziampiris (Ed.), *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Politics and Power* (s. 31-49) içinde. Londra: Routledge.

Stergiou, A. (2016). Turkey-Cyprus-Israel relations and the Cyprus conflict. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(4), 375-392.

Taş Yetim, H. ve Hazar, A. (2022) S400s, sanctions and defiance: explaining Turkey's quest for strategic autonomy and the US response. *Southeast European and Black Sea Studies*, Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/14683857.2022.2095698>.

Temizer, M. (2022, 13 Ocak). Türkiye'de geçen yıl 61,6 milyar metreküp doğal gaz sisteme girdi. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiyede-gecen-yil-61-6-milyar-metrekup-dogal-gaz-sisteme-girdi/2472693>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2011, 21 Eylül). *Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması*, Erişim adresi: https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye-_-kkct-kita-sahanligi-sinirlendirme-anlasmasi-imzalanmasina-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2022). *Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi*, Erişim Adresi: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa.

Tziarras, Z. (2016). Israel-Cyprus-Greece: a 'Comfortable' Quasi-Alliance. *Mediterranean Politics*, 21(3), 407-427.

Valenzano, C. G. (2021). Mediterranean Equilibria: Italian-Turkish Balancing and Competition over Libya. *Istituto Affari Internazionali*, Erişim adresi: <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/mediterranean-equilibria-italian-turkish-balancing-and-competition-over-libya>.

Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*, Ithaca: Cornell University Press.

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*, Reading: Addison-Wesley Publishing, 1979.

Winrow, G. M. (2018). Discovery of Energy Reserves in the Levant and Impacts on Regional Security. *Uluslararası İlişkiler*, 15(60), 45-57.

Yeşilyurt, N. (2020). 2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 29(2), 337-365.

Zvyagelskaya, I. (2018). Russian Policy in the Levant. *Uluslararası İlişkiler*, 15(60), 121-133.